

Блажко М. І.,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПРОСТОРОВИХ ПАРАМЕТРІВ АД'ЕКТИВНИМИ ЗАСОБАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУЧАННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розкрито роль прикметників й дієприкметників сучасної німецької мови на позначення звучання в вербалізації основних просторових параметрів: місця, відстані та напрямку.

Ключові слова: прикметники німецької мови, дієприкметники німецької мови, просторові параметри, місце, відстань, напрямок, вербалізація.

В статті продемонстрована роль прилагательных и причастий современного немецкого языка, характеризующих звучание, в вербализации основных пространственных параметров: места, расстояния и направления.

Ключевые слова: прилагательные немецкого языка, причастия немецкого языка, пространственные параметры, место, расстояние, направление, вербализация.

The article reveals the role of German adjectives and participles denoting sound production in verbalizing the main spatial parameters of place, distance and direction.

Key words: German adjectives, German participles, spatial parameters, place, distance, direction, verbalizing.

Антропоцентричність сучасного мовознавства зумовлює інтерес дослідників до простору й часу, які уможливають опис різноманітних явищ і процесів навколишнього середовища, оскільки все, що презентується свідомості людини, осмислюється за допомогою цих координат, тобто має деякі просторові та/або часові характеристики [4, с. 5]. Аналіз номінацій складових частин простору й відношень між його частинами залишається одним з магістральних напрямів сучасних лінгвістичних досліджень [9, с. 9]. В останні роки науковці фокусують увагу на вивченні засобів вербалізації просторових параметрів у різних мовах. Досліджено специфіку прислівників в об'єктивації просторової картини світу в іспанській мові [5; 6] та їхню роль у вербалізації параметра "попереду" в англійській мові [7]. Розглянуто втілення трьох просторових вимірів "вертикаль", "вміщуваність" і "глибина" англійськими фразовими дієсловами [9, с. 83] та розбіжності в способах передачі просторових відношень похідними каузативними дієсловами в німецькій та українській мовах [8]. Проведені наукові дослідження продемонстрували, що осмислення уявлень про просторові характеристики навколишнього середовища об'єктивуються в семантиці мовних одиниць різних класів і рівнів. Актуальним, на наш погляд, залишається вивчення вербалізації просторових параметрів ад'єктивними засобами сучасної німецької мови, до яких ми зараховуємо прикметники й дієприкметники на позначення звучання.

Ад'єктивні одиниці на позначення звучання виокремлюють параметральний компонент концепту KLANG, тобто втілене у свідомості людини розуміння властивостей навколишнього середовища, пов'язаних зі звуком, які диференціюються за низкою параметрів. Простір, за допомогою якого можуть бути описані різні процеси й явища, втілюється перцептивними ад'єктивами, що номінують просторовий компонент концепту й поділяються на соматичні звуки, натурфакти й артефакти [2, с. 7].

Вважається, що тіло людини є одним з головних засобів концептуалізації фізичного світу. Когнітивні моделі, підгрунтям яких є соматичні образи, відносять до архаїчних, глибинних. Вони репрезентують спосіб осмислення навколишнього середовища на основі аналогії з тілесним досвідом людини, закарбованим у наївній картині світу [3, с. 19]. Наші наукові пошуки продемонстрували, що стосовно свого тіла індивід локалізує місце джерела звуку, яке перебуває в середині тіла або за його межами – "ззовні": зверху або знизу, ліворуч або праворуч, попереду чи позаду, на близькій або далекій відстані від нього [1, с. 86].

Численні факти німецької мови виявили, що всі досліджувані ад'єктивні одиниці виявляють потенційну властивість позначати у різний спосіб місце джерела звуку й маркувати відстань між джерелом і слухачем та напрямком поширення звуку.

Завдання статті – розкрити роль прикметників і дієприкметників на позначення звучання в сучасній німецькій мові в вербалізації просторових параметрів місця, відстані й напрямку, а також встановити особливості осмислення просторових відношень.

Аналіз матеріалу засвідчує, що для вербалізації вищезазначених просторових параметрів носії німецької мови використовують сполучення прикметників на позначення звучання з іменниками-назвами джерела звуку, напр., *die Stimme, die Bassstimme, der Kehllaut*, прийменниками, напр., *in* "в", *aus* "з", *vor* "перед", *hinter* "позаду", *neben* "поряд", прислівниками, напр., *oben* "зверху", *unten* "знизу", *links* "ліворуч", *rechts* "праворуч" тощо.

Прийменники та прислівники з просторовим значенням вважають спеціалізованими засобами об'єктивації просторових уявлень, що відбивають просторову локалізацію будь-якого предмета або дії [5, с. 131]. Прийменники *in, aus, neben* локалізують джерело звуку, вказуючи на його місцезнаходження "всередині" тіла людини або за його межею, "ззовні", напр., *Ein ungeheurer Jubel brach in ihm aus* [20, с. 154]. "*Hohoho!*" *scholl Xavers drohendes Lachen aus mir* [10, с. 381].

На розташування джерела звуку за межами тіла, поруч, вказує прийменник *neben*, напр., *Neben uns rollt ein Nash mit quakendem Lautsprecher: eine Reportage über Baseball* [11, с. 178]. Топологічні координати "ліворуч – праворуч" конкретизують перебування джерела ззовні, напр., *Von rechts klingt entfernt das Geräusch explodierter Handgranaten* [14, с. 11].

Прислівники *oben, unten* не тільки локалізують джерело звуку як таке, що знаходиться зверху або знизу, напр., *Aus der Wohnung oben drang der Ton einer schrillen Frauenstimme, ein Rumpeln, Knallen und Schieben, das Fallen eines Stuhls – unmissverständliche Laute eines häuslichen Streits* [17, с. 125], але й у сполученнях з прийменниками *von* та *aus* вказують на напрям поширення звуку: знизу – вгору, напр., *Dann hörte Susanne von unten herauf lautes Fernsehgeräusch* [18, с. 9].

Аналіз матеріалу виявив релевантність параметра “*nonepedy – pozady*” для встановлення місцезнаходження джерела звуку. Місце джерела звуку, розташування якого “*nonepedy*” маркує прийменник *vor*, може бути визначене з достатнім ступенем точності, напр., *Ein grauenhaftes Schmirgelgebrumm, und das kann ich nun nicht mehr ignorieren, schließlich kreischt das deutlich lokalisierbar vor meiner Wohnungstür* [21, с. 13]. Подібну точність локалізації джерела звуку можна пояснити тим, що все, що перебуває перед тілом людини, сприймається не тільки її слухом, але й зором. Прийменник *hinter* вказує на місце об’єктів, що створюють звуки та перебувають за межами тіла людини, позаду, напр., *Hinter sich hört sie den Mann husten, laut, kehlig, das Husten schnarrt, kreischt, beinahe ist es ein Schrei* [18, с. 187].

Наші спостереження доводять, що вживання прийменника *hinter* для визначення місцезнаходження джерела звуку є більш частотними у порівнянні з прийменником *vor*. Це можна пояснити особливою роллю інформації про джерело звуку, що наближається до людини позаду. Подібне джерело може виявитися небезпечним для неї, нести загрозу її здоров’ю, життю. Щоб уникнути небезпечної ситуації, людина повинна проаналізувати її й адекватно відреагувати на ймовірну небезпеку. небезпечним може бути транспортний засіб, який подає сигнал про своє наближення, напр., *Vorbei an der Dreifaltigkeitskathedrale, schon unter den Kastanien des Moskinoi-Prospekts, hörte Olga Wladimirowna hinter sich ein Geräusch – wie Klingeln. Und gleich noch einmal – kurz und hell* [19, с. 73].

Важливим просторовим параметром для людини є напрямок поширення звуку. Ад’єктивні засоби на позначення звучання вербалізують значення напрямку за допомогою словосполучень прийменників з прислівниками або іменниками, напр., *von innen heraus* “зсередини”, *vom Fenster her* “від вікна”, *vom Balkon herein* “з балкона”, *aus dem Jägerhaus* “з мисливського будинку”, *aus dem oberen Stock* “з верхнього поверху”, *aus der Betttiefe* “з глибокого ліжка” тощо.

Ці обставини місця виконують подвійну функцію: вони локалізують джерело звуку й вказують на напрямок, в якому поширюється звук: “зсередини – назовні”, “зверху – вниз”, “збоку”. Словосполучення прийменника *von* з прислівником *drinnen* “всередині” уточнює напрямок поширення звуку “зсередини – назовні”, напр., *Zur Antwort kam von drinnen ein heiserer Kehllaut, der aber zweifellos zu einer weiblichen Stimme gehörte* [12, с. 153]. На локалізацію джерела звуку й слухача в різних точках приміщення – біля вікна й в центрі або на протилежному від вікна боці – вказує обставина місця *vom Fenster* “від вікна”, а відокремлюваний префікс *her* дієслова *herkreischen* маркує напрямок поширення звуку – по відношенню до того, хто говорить, напр., *“Wer raschelt denn da?!” kreischte es hell und schneidend vom Fenster her* [10, с. 198].

Просторовий параметр відстані вербалізується ад’єктивними засобами на позначення звучання, що засвідчують мовні факти, напр., *Wenn der deutsche Arbeiter versagt, dann ...’, drang eine ferne Stimme aus dem Jägerhaus* [10, с. 333]. На віддаленість голосу, джерело якого розташовано в мисливському будинку, вказує у наведеному прикладі прикметник *fern* “далекий”. Звуки, продуковані людиною, сприймаються з далекої відстані як тихі. Тихі жалісні звуки жіночого плачу можна почути здалека – перебуваючи на нижньому поверсі багатоповерхового будинку, напр., *Hie und da hörte er aus dem oberen Stock ein leises Wimmern – die Traurigkeit seiner Frau nahm in der Dunkelheit nicht ab, sie nahm zu* [13, с. 11].

Близьку відстань від джерела звуку імплікують досліджувані ад’єктивні одиниці на позначення гучності неспеціалізованих звуків. Такі органи нашого тіла як серце й шлунок не призначені для створення звуків. Тони, шуми серця вислуховують спеціалісти-кардіологи за допомогою стетоскопа, і тільки за надзвичайних умов, пов’язаних зі стресом, хворобою, хвилюванням, швидким рухом т. ін. стає можливим почути прискорене биття свого серця, напр., *Die Hände wurden ihr warm, der Schweiß verklebte das Nachthemd, und das Herz pochte laut in den Schläfen* [16, с. 11]. Сприйняти слухом чіткі удари серця іншої особи можна лише з близької відстані, приклавши вухо до грудної клітки, напр., *Peter, übermüde von den durchwachten Nächten, vernahm an seiner Brust ein deutliches Auf-und Abschwellen des Herzschlagens* [15, с. 198].

Про близьку відстань до джерела звуку свідчить прикметник на позначення звучання *laut* “гучний”, який характеризує гучні специфічні звуки голодного шлунку. Почути характерні звуки свого шлунку може людина, якій належить цей орган, або яка перебуває на близькій відстані від подібного неспеціалізованого джерела звуку, напр., *Nein, sie konnte ein braves Kind sein, obwohl ihr der Magen laut knurrte, als sie sah, wie ein älterer Herr genüßlich an einem Marmeladebrot lutschte* [16, с. 94].

Таким чином, ад’єктивні одиниці на позначення звучання в сучасній німецькій мові є засобами вербалізації основних просторових параметрів: місця, відстані й напрямку. В осмисленні просторових параметрів звуку важлива роль належить тілу людини, яке є точкою відліку, стосовно якої індивід визначає місцезнаходження джерела звуку, відстань до нього й напрямок поширення звуку. Прикметники й дієприкметники сучасної німецької мови уточнюють просторові уявлення носіїв німецької мови про напрямок поширення звуку й відстань до джерела з урахуванням топологічних координат “далеко – близько”, “зсередини – ззовні”, “зверху – знизу”, “ліворуч – праворуч”, “попереду – позаду”.

Перспективним вбачається контрастивне дослідження ролі ад’єктивних засобів на позначення звучання в вербалізації просторових параметрів в німецькій, українській та інших мовах світу.

Література:

1. Блажко М. І. Прикметники й дієприкметники сучасної німецької мови на позначення просторових параметрів соматичних звуків / М. І. Блажко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія "Філологічні науки". – Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. – Книга 1. – С. 64-66.
2. Блажко М. І. Прикметники й дієприкметники на позначення звучання в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / М. І. Блажко. – Херсон, 2011. – 20 с.
3. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в Потебнянській ретроспективі / О. П. Воробйова // Мовознавство. – 2005. – № 6. – С. 18-25.
4. Кубрякова Е. С. Категоризация мира: пространство и время // Категоризация мира: пространство и время : науч. конф. МГУ им. М. В. Ломоносова : материалы докл. – М., 1997. – С. 3-14.
5. Корнева В. В. Синтетические и аналитические способы номинации пространственной картины мира (на материале испанского языка) / В. В. Корнева // Номинация и дискурс : Междунар. науч. конф., 8–9 ноябр., 2006 г. : материалы докл. – Минск : МГЛУ, 2006. Ч. 1. – 2006. – С. 131-133.
6. Корнева В. В. Семантические доминанты испанской картины мира и особенности концептуализации и категоризации реалий бытия / В. В. Корнева // Язык – когнитивия – коммуникация : тезисы докл. Междунар. науч. конф., 3–6 ноябр., 2010 г. – Минск : МГЛУ, 2010. – С. 44-45.
7. Панкратова М. Е. Категоризация универсального параметра "вперед" и ее репрезентация английскими наречными лексемами / М. Е. Панкратова // Язык – когнитивия – социум : тезисы докл. Междунар. науч. конф., 12–13 ноябр., 2012 г. – Минск : МГЛУ, 2012. – С. 107-108.
8. Ступак И. В. Особенности передачи пространственных отношений производными каузативными глаголами в немецком и украинском языках / И. В. Ступак // Язык – когнитивия – коммуникация : тезисы докл. Междунар. науч. конф., 3-6 ноябр., 2010 г. – Минск : МГЛУ, 2010. – С. 207-208.
9. Язык и пространство : проблемы онтологии и эпистемологии : [монография] / А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, Л. И. Белехова и др. – Нежин : Издательство НГУ имени Николая Гоголя, 2011. – 483 с.
10. Becher, J. R. Abschied / Johannes Robert Becher. – Berlin-Weimar : Aufbau Verlag, 1981. – 450 s.
11. Frisch, M. Stiller / Max Frisch. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 1994. – 431 s.
12. Hübner, W. Zwischen den Paradiesen / W. Hübner. – Leipzig : Reclam Verlag, 1992. – 350 s.
13. Hürlimann, Th. Das Gartenhaus / Th. Hürlimann. – Zürich : Ammann Verlag AG, 1989. – 135 s.
14. Remarque, E. M. Der Weg zurück / Erich Maria Remarque. – Berlin und Weimar : Aufbau-Verlag, 1988. – 255 s.
15. Schneider, R. Schlafes Bruder / Robert Schneider. – Leipzig : Reclam Verlag, 1996. – 206 s.
16. Schneider, R. Die Unberührten / Robert Schneider. – München : Albrecht Knaus Verlag, 2000. – 253 s.
17. Sommertage : [ausgewählt u. hrsg. von Ilse Walter]. – Wien : Buchgemeinschaft Donauland Kremayr + Scheriau, 1974. – 544 s.
18. Schramm, I. Aprilmechanik / I. Schramm. – Berlin : Verlag Volk und Welt, 1997. – 319 S.
19. Schulze, I. 33 Augenblicke des Glücks / I. Schulze. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, GmbH + Co.Kg, 1997. – 271 s.
20. Süskind, P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders / P. Süskind. – Zürich : Diogenes Verlag, AG, 1985. – 320 s.
21. Stuckrad-Barre, von B. Soloalbum. Roman. / von B. Stuckrad-Barre. – Köln : Kiepenheuer + Witsch, 1998. – 246 s.